

УДК 37.037+371.15+796.071.4
ББК 74.5+75

Ірина Панасюк,
Ольга Шлапаченко

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ДІЯЛЬНИХ УМІНЬ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ТРЕНІНГІВ У ШКОЛІ

У статті розглядається динаміка показників рівня сформованості організаційно-діяльницького компоненту у процесі підготовки майбутніх вчителів фізичного виховання до застосування тренінгів у школі.

Ключові слова: вчитель, фізичне виховання, організаційний, тренінг.

В статье рассматривается динамика показателей уровня сформированности организационно-деятельностного компонента в процессе подготовки будущих учителей физического воспитания к использованию тренингов в школе.

Ключевые слова: учитель, физическое воспитание, организационный, тренинг.

In the article the dynamics of indexes of level of forming of organizational-activity component in the process of preparation of future teachers of physical education for usage of trainings in school is examined.

Keywords: teacher, physical education, organizational, training.

Постановка проблеми та аналіз результатів останніх досліджень. Для ефективного виконання функцій учителя фізичної культури і педагога-вихователя зокрема, необхідно здійснювати підготовку майбутніх фахівців цієї сфери з урахуванням сформованих реалій та соціальним запитом на фізичне виховання.

Аналіз наукової і методичної психолого-педагогічної літератури дає змогу відзначити інноваційну спрямованість на вдосконалення процесу підготовки вчителів фізичної культури на сучасному етапі [4]. Актуалізується проблема навчання майбутніх учителів, впровадження в навчально-виховному процесі школи інновацій [1], зокрема, інтерактивних технологій [2], тренінгів, які є ознакою творчого вчителя; формують мотивацію навчальної діяльності школярів [6]; створюють умови для активної, творчої [12], самостійної роботи кожного учня в напрямі самовдосконалення [10], саморегуляції емоцій [11], опанування проблемно-вирішальної поведінки [13], формування життєвих навичок [15]; виводять школярів на певний рівень групового процесу і безпосередньо впливають на його параметри [5]; формують необхідні норми групового спілкування [7]; використовуються вчителем як засіб розвитку особистості учня [17], у профорієнтаційній роботі [9], для роботи з важкими дітьми [3] тощо.

Систематичне використання тренінгових занять може моделювати роботу майбутніх учителів фізичної культури в напрямі формування вміння застосовувати ці інновації під час проходження педагогічної практики і навіть створювати нові, виявляючи креативний підхід до своєї педагогічної діяльності.

Особистісна активність учасників тренінгової групи – це норма поведінки під час участі в роботі тренінгу. Йдеться про реальне включення в інтенсивну групову взаємодію кожного студента чи учня. Використання цього принципу дозволяє здійснювати розвиток необхідних професійних здібностей вчителя фізичної культури не шляхом безпосереднього впливу викладача на студента, а створенням умов для самовдосконалення майбутнього фахівця.

Отже, основними завданнями і цілями роботи студентів у групах тренінгу є мотивування і формування позитивного ставлення до нової діяльності, системи певних уяв-

лень у кожного учасника групи про можливості й ефективність використання тренінгів у загальноосвітній школі, формування конкретних умінь проводити тренінги з учнями.

Проте, активна участь студентів у тренінгах не може бути гарантією того, що вони зможуть ефективно використовувати ці інтерактивні методи навчання у своїй педагогічній практиці. Вміння проводити тренінги вимагають знань основних ролей і стратегій учителя-тренера.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає змогу виокремити різне бачення фахівців на проблему змісту підготовки майбутніх керівників тренінгових груп. Зокрема В.Федорчук акцентує увагу на трьох основних стратегіях у тренінговій практиці, а саме:

- вільне ведення (пасивний керівник);
- програмоване ведення (наявність певного плану, ця стратегія близька до традиційної системи навчання);
- проміжна форма (елементи програмованості та широкий відступ у бік вільної стратегії) [16].

Незалежно від того, яку стратегію проведення тренінгу обирає вчитель, значення його ролі анітрохи не зменшується, оскільки навіть у простих, на перший погляд, стандартних ситуаціях, студенти можуть демонструвати різні підходи до розв'язання педагогічних і соціально-психологічних задач, що відобразить різноманітність їхнього внутрішнього світу, індивідуального досвіду, ціннісних орієнтацій, комунікативного та когнітивного особистісного потенціалу. Якщо поєднати ці показники з відповідною фаховою підготовкою, то ведення тренінгів буде супроводжуватися мінімальною кількістю можливих помилок.

Заслугує уваги огляд досліджень стилів поведінки, функцій і ролей керівників тренінгових груп, якими можуть бути і вчителі фізичного виховання у процесі педагогічної діяльності. В.Федорчук виокремлює такі основні ролі тренера:

1) технічного експерта, який коментує процеси, що відбуваються в групі, й акти поведінки окремих учасників;

2) еталонного учасника, коли демонструється бажаний і доцільний зразок поведінки й підсилюється динаміка соціального навчання через досягнення групової незалежності та згуртованості [16, с. 65].

За К.Рудестамом керівники тренінгових груп можуть перебувати в чотирьох провідних ролях: експерта, каталізатора, диригента, зразка-учасника [14].

Роль експерта керівник групи реалізує через коментування групових процесів, поведінки окремих учасників або групи в цілому. Його коментарі допомагають учасникам об'єктивно оцінити свою поведінку, наочно побачити, як вона діє на інших, і, зрештою, побачити, як вона впливає на зміст їхнього образу "Я" та на обставини, що склалися. Однак учителю-тренеру не бажано занадто захоплюватися роллю експерта, оскільки це може призвести до гальмування групових процесів.

Роль каталізатора сприяє розвитку штучно створеної психолого-педагогічної ситуації. Вчитель, за цих умов, використовує своє вміння діяти в міжособистісному спілкуванні в теплій, щирій та емпатійній манері, створювати у групі позитивний зворотний зв'язок і виявляти здатність швидко реагувати на ситуації, що виникають.

Виконання ролі диригента групової поведінки дає змогу вчителю:

- регулювати можливі варіанти внутрішньогрупової поведінки;
- підтримувати наміри учасників дослідити певні проблеми й обговорити думки й почуття, що виникають у них;
- захистити учасників від впливу небажаних для певної групи форм поведінки і висловлювань;

- вирівнювати внесок кожного учасника в групову взаємодію.

Роль зразкового учасника залежить від того, який метод використовує вчитель під час проведення тренінгу. Активна участь та допомога керівника дає членам групи можливість відчувати повагу та піклування. Саме щирість і автентичність при саморозкритті та втручанні до групової ситуації опосередковано дають можливість членам групи спостерігати високий рівень міжособистісного функціонування й навчатися йому.

Найбільш повно відображає розподіл основних ролей керівника групи тренінгу класифікація С.Кратохвілла, яка найкраще підходить до функцій учителя-тренера. Автор пропонує виокремити п'ять позицій:

- 1) активний керівник (інструктор, учитель, режисер, ініціатор і опікун);
- 2) аналітик, який зберігає дистанцію й особистий нейтралітет стосовно членів групи;
- 3) коментатор подій, які відбуваються у групі, і діяльності кожного учасника;
- 4) посередник (експерт, який не бере на себе відповідальність за те, що відбувається у групі, а періодично втручається у груповий процес і спрямовує його);
- 5) член групи (автентична особа зі своїми індивідуальними особливостями і життєвими проблемами) [8].

Аналіз різних підходів до виконання ролей тренером дає змогу визначити загальне завдання вчителя, який проводить тренінгове заняття, полягає в тому, щоб:

- створити умови, які є необхідними для активної самостійної та продуктивної роботи кожного учасника над собою;
- вивести учнів на певний рівень групового процесу;
- задати і підкріпити необхідні норми групового спілкування, оскільки останнє значною мірою відбувається потім за принципом саморозвитку;
- безпосередньо впливати на параметри групового процесу і лише опосередковано – на окремих його учасників.

Щоб навчити студентів зразкам основних ролей і стратегій ведення тренінгів необхідно здійснити аналіз тренінгових методів.

Тема дослідження виконана згідно з науковою темою кафедри педагогіки “Професійно-педагогічні засади підготовки фахівців”, кафедри фізичного виховання “Формування у студентів навичок здорового способу життя засобами фізичної культури, з метою застосування їх в майбутній праці з учнівською молоддю”, що входять до тематичного плану науково-дослідної роботи Державного закладу “Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського”.

Мета дослідження – визначити динаміку змін рівнів сформованості організаційно-діяльного компоненту майбутніх учителів фізичної культури до застосування тренінгів у школі.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети використовували тестування, опитування, методи математичної статистики.

Рівні сформованості організаційно-діяльного компонента ми визначали за такими рівнями: високий, достатній, задовільний, низький.

Високий рівень. Студенти досконало вміють складати план тренінгу, визначити стратегію і тактику його проведення, реалізують структурований стиль роботи вчителя-тренера, чітко визначають правила міжособистісної взаємодії учасників тренінгу, регулюють просування групи до визначеної мети.

Достатній рівень. Студенти не завжди можуть скласти досконалу модель тренінгового заняття, хоча використовують тренінгові вправи, які відповідають основній меті запланованого заходу, послідовно переходять від простіших вправ до більш складних.

Під час проведення тренінгу здебільшого беруть на себе основну роль керівника, що інколи обмежує активність учасників.

Задовільний рівень. У процесі планування тренінгу студенти використовують набір популярних тренінгових вправ, які не завжди мають логічні зв'язки між собою, що не забезпечує загального сприйняття такого заняття, як єдиної цілісної програми. Під час проведення тренінгу студенти спираються на більш активних учасників, що не створює умови для самореалізації кожного. На завершальному етапі таких занять студенти не зупиняються на обговоренні результатів у групі, а самостійно підводять підсумок тренінгу.

Низький рівень властивий тим студентам, які не прагнуть використовувати тренінги у своїй майбутній педагогічній діяльності й уникають будь-яких спроб впровадити такі інновації під час педагогічної практики. На спеціальних тренінгових заняттях займають роль спостерігача і не виявляють діяльно-організаційної ініціативи.

Для експериментальної перевірки ефективності рівня сформованості організаційно-діяльного компоненту, яке проводилось під час педагогічної практики, було сформовано контрольні та експериментальні групи. Вони охоплювали 210 та 211 студентів відповідно. На період закінчення експериментального дослідження у КГ було 203 студенти, а в ЕГ навчалось 204 студенти. Для аналізу динаміки сформованості організаційно-діяльних умінь майбутніх учителів фізичного виховання проводити тренінгові заняття, ми пропонували студентам на заняттях "Методики фізичного виховання" скласти власну програму тренінгу, проаналізувати готову модель тренінгу, визначити структуру, стратегію і тактику такого заходу, продемонструвати зразок цього заняття у групі, або під час практичного заняття в школі.

Результати дослідження та їх обговорення. Дані оцінки організаційно-діяльних умінь студентів першого і четвертого курсів дають змогу визначити показники рівнів сформованості організаційно-діяльного компоненту (ОДК) підготовки майбутніх учителів фізичної культури до впровадження тренінгів у навчальний процес загальноосвітньої школи, що відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники рівнів сформованості ОДК підготовки майбутніх учителів фізичної культури до застосування тренінгів у школі, %

Курс	Групи	Рівні сформованості ОДК			
		Високий	Достатній	Задовільний	Низький
I	КГ	0,95	6,67	62,86	29,52
	ЕГ	0,95	6,16	62,56	30,33
IV	КГ	1,97	8,87	61,08	28,08
	ЕГ	11,28	56,37	27,94	4,41

Подаємо основні числові характеристики контрольних та експериментальних груп:

$$\bar{X}_1 = 1,8; D(X_1) = 0,31; S_{X_1}^2 = 0,311; S_{X_1} = 0,558;$$

$$\bar{Y}_1 = 1,81; D(Y_1) = 0,334; S_{Y_1}^2 = 0,336; S_{Y_1} = 0,579;$$

$$\bar{X}_2 = 1,85; D(X_2) = 0,428; S_{X_2}^2 = 0,430; S_{X_2} = 0,656;$$

$$\bar{Y}_2 = 2,73; D(Y_2) = 0,517; S_{Y_2}^2 = 0,520; S_{Y_2} = 0,721.$$

Дисперсії $D(X_1)$ і $D(Y_1)$ та $D(X_2)$ і $D(Y_2)$ відрізняються несуттєво; порівняння здійснюється за критерієм Фішера-Снедекора. Середні \bar{X}_2 і \bar{Y}_2 відрізняються значимо (критерій Стьюдента): $T_{спост.} = 12,8; T_{кр.}(0,05; 202,203) = 1,63; T_{спост.} > T_{кр.}$

Довірчі інтервали: $M(X_2) \in (1,76; 1,94); M(Y_2) \in (2,63; 2,83)$.

Дістаємо підтвердження ефективності запропонованої нами методики формування організаційно-діяльного компоненту.

Аналіз отриманих даних дає змогу зробити висновок, що першокурсники контрольних і експериментальних груп майже на однаковому рівні володіли організаційно-діяльними вміннями проводити тренінги, а саме:

- високий рівень властивий 0,95% студентів у обох категоріях груп;
- достатній рівень – у 6,67% студентів КГ і в 6,16% студентів ЕГ;
- для більшості студентів (62,86% у КГ і 62,56% в ЕГ) характерний задовільний рівень;
- майже третина студентів (29,52% у КГ і 30,33% в ЕГ) мають низький рівень організаційно-діяльних умінь проводити тренінги.

Однак, в результаті навчання студентів експериментальних груп за нашою методикою, у них значно покращились результати цих показників, на відміну від студентів контрольних груп, де зміни можна пояснити впливом природного навчального процесу, а саме: кількість студентів з високим рівнем сформованості організаційно-діяльних умінь зростає в ЕГ на 10,33% (від 0,95% на I курсі до 11,28% на IV курсі), а в КГ тільки на 1,02% (від 0,95% до 1,97%); спостерігалось зростання кількості студентів з достатнім рівнем сформованості ОДК: в експериментальних групах на 50,21% (від 6,16% до 56,37%), а в КГ лише на 2,2% (від 6,67% до 8,87%); зменшилась кількість студентів, яким властивий задовільний рівень організаційно-діяльних умінь: в ЕГ на 34,62% осіб (від 62,56% до 27,94%), а в контрольних групах тільки на 1,78% студентів (від 62,86% до 61,08%); також зменшилась кількість студентів з низьким рівнем сформованості організаційно-діяльного компоненту підготовки студентів проводити тренінги: в ЕГ на 25,92% (від 30,33% до 4,41%), а в КГ тільки на 1,44% (від 29,52% до 28,08%).

Одержані дані відображені на рис. 1, 2.

Рис. 1. Динаміка змін рівнів сформованості організаційно-діяльного компоненту підготовки студентів контрольних груп, %

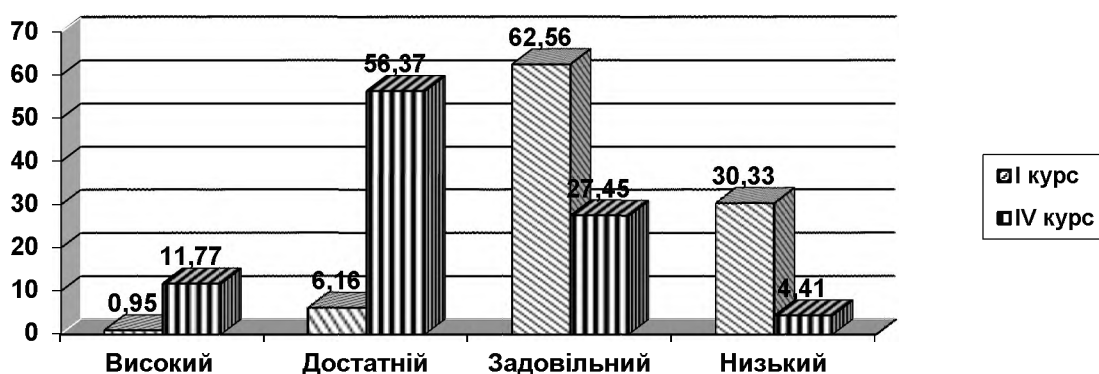

Рис. 2. Динаміка змін рівнів сформованості організаційно-діяльного компоненту підготовки студентів експериментальних груп, %

Висновок

Отже, аналіз і порівняння одержаних даних з динаміки показників рівнів сформованості організаційно-діяльного компоненту підготовки майбутніх учителів фізичної культури до застосування тренінгів у навчальному процесі загальноосвітньої школи дає підстави стверджувати, що запропонована методика підготовки студентів експериментальних груп планувати, структурувати, організовувати і проводити тренінги дає значно кращі результати, ніж існуюча система навчання майбутніх фахівців.

Під час проведення тренінгів на заняттях з “Методики фізичного виховання” та в умовах педагогічної практики студенти переконалися, що для більш ефективного впровадження тренінгів у навчально-виховний процес загальноосвітньої школи вчитель має володіти знаннями теорії і методики тренінгового навчання, вміннями і навиками організовувати учнів під час тренінгу, що є важливим компонентом у підготовці вчителів фізичної культури у цьому напрямку.

Перспективи подальшого дослідження проблеми можуть бути пов’язані з конструюванням дидактичних матеріалів та розробкою тренінгових програм для їх застосування у загальноосвітній школі.

1. Азарян О. М. Застосування інноваційних технологій в освіті / О. М. Азарян, К. С. Романенко // Стратегія якості у промисловості і освіті: матеріали III Міжнародної конференції 1–8 червня 2007 р., Варна, Болгарія: У 2-х томах. Том II / упорядники: Т. С. Хохлова, В. О. Хохлов, Ю. О. Ступак. – Дніпропетровськ. – Варна : Фортуна – ТУ-Варна, 2007. – С. 14–16.
2. Ампілогова Л. Інтерактивність в навчальному процесі / Л. Ампілогова // Завуч. – 2004. – № 30. – С. 1–3.
3. Бабайцева В. Ю. Личностно-ориентированный тренинг в процессе подготовки учителей к воспитательной работе с трудными детьми: учеб. пособие по технологии воспитательной работы [для студентов-педагогов и учителей] / В. Ю. Бабайцева. – М. : Российское педагогическое агентство, 1997. – 56 с.
4. Гільова І. Впровадження інноваційних технологій та їх елементів на уроках фізичної культури / І. Гільова. // Фізичне виховання в школі. – 2007. – № 2. – С. 22–25.
5. Дьяченко М. И. Психологический словарь-справочник / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : Харвест, 2004. – 576 с. – (Библиотека практической психологии).
6. Занюк С. С. Мотиваційний тренінг. Формування мотивації учбової діяльності у студентів і старшокласників / С. С. Занюк. // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 9–10. – С. 74–83.
7. Киричок В. Тренінги на розвиток комунікацій / В. Киричок // Відкритий урок. – 2006. – № 1. – С. 51–61.
8. Крадохвилл С. Групповая психотерапия неврозов / С. Крадохвилл. – Варшава, 1979. – 215 с.
9. Мельничук І. Використання тренінгів у профорієнтаційній роботі / І. Мельничук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2006. – № 7. – С. 131–134.
10. Мізерна О. О. Корекційна тренінгова програма самовдосконалення для подолання агресивних проявів серед підлітків / О. О. Мізерна. // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – № 5. – С. 54–61.

11. Міщенко Т. А. Соціально-психологічний тренінг з формування вмінь саморегуляції емоцій у старшокласників / Т. А. Міщенко. // Практична психологія і соціальна робота. – 2000. – № 7. – С. 10–14.
12. Панасюк І. В. Використання навчальних тренінгів для формування творчого потенціалу учнів на уроках фізичної культури / І. В. Панасюк. // Генезис творчості в житті особистості: зб. наук. ст. (За матеріалами I Всеукраїнської науково-практичної конференції) / Відпов. ред. Н.О.Полетаєва. – Вип. 1. – Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2007. – С. 77–82.
13. Романовська Д. Д. Тренінгове опанування учнями проблемно-вирішальної поведінки / Д. Д. Романовська // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. – № 5. – С. 68–75.
14. Рудестам К. Групповая психотерапия. Коррекционные группы: теория и практика / К. Рудестам. – М. : Прогресс, 1993. – 368 с.
15. Свириденко С. Інтерактивні методи і прийоми навчання – курс на формування життєвих навичок / С. Свириденко // Здоров'я і фізична культура. – 2006. – № 9. – С. 4–9.
16. Федорчук В. М. Соціально-психологічний тренінг “Розвиток комунікативної компетенції викладача”: навчальний посібник / В. М. Федорчук. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. – 240 с.
17. Шевченко Н. Интерактивные формы обучения как средство развития личности школьника / Н. Шевченко // Учитель. – 2004. – № 5. – С. 12–16.

Рецензент: канд. наук з фіз. вих., доц. Випасняк І. П.

УДК 796.011.1.001.76/373

ББК 74.200.55

Людмила Хохлова, Богдан Мицкан,

Едуард Лапковський

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОНАННЯ ОСВІТНІХ ТА ВИХОВНИХ ЗАВДАНЬ У “ШКОЛАХ СПРИЯННЯ ЗДОРОВ'Ю”

У статті наведено результати дослідження щодо підвищення ефективності функціонування “Шкіл сприяння здоров'ю”. Показано, що кількість здорових дітей у всіх вікових і статевих групах щороку знижується, що вимагає розробки дієвих заходів та чіткої державної політики, спрямованих на поліпшення якості життя та охорону здоров'я школярів. Аргументовано, що сучасні “Школи сприяння здоров'ю” є ефективною формою організації навчально-виховного процесу, спрямованого на створення в школі здоров'язберігаючого середовища.

Доведено, що впровадження в роботу шкіл експериментальної організаційної методики удосконалення їх діяльності у напрямку формування психічного, соціального, фізичного здоров'я та культури особистості школярів призводить до достовірного збільшення кількості теоретично підготовлених учнів за усіма напрямками знань освітньої галузі “Здоров'я та фізична культура”, сприяє формуванню у школярів позитивного ставлення до системи фізичного виховання та до розуміння змісту здорового способу життя. Перспективним є подальшому дослідженню рівня реалізації “Школами сприяння здоров'ю” розвивальних та оздоровчих завдань та пошуку шляхів підвищення їх ефективності.

Ключові слова: освіта, виховання, фізична культура, школи сприяння здоров'ю.

В статье приведены результаты исследования по повышению эффективности функционирования “Школ содействия здоровью”. Показано, что количество здоровых детей во всех возрастных и половых группах ежегодно снижается, что требует разработки действенных мер и четкой государственной политики, направленных на улучшение качества жизни и охрану здоровья школьников. Аргументировано, что современные “Школы содействия здоровью” являются эффективной формой организации учебно-воспитательного процесса, направленного на создание в школе здоровьесберегающей среды.

Доказано, что внедрение в работу школ экспериментальной организационной методики совершенствования их деятельности в направлении формирования психического, социального, физического здоровья и культуры личности школьников приводит к достоверному увеличению количества теоретически подготовленных учеников по всем направлениям знаний образовательной области “Здоровье и физическая культура”, способствует формированию у школьников положительного отношения к системе физического воспитания и пониманию содержания здорового образа жизни. Перспективным в дальнейшем является исследование уровня реализации “Школами содействия здоровью” развивающих, оздоровительных задач и поиски путей повышения их эффективности.

Ключевые слова: образование, воспитание, физическая культура, школы содействия здоровью.

The paper presents the results of a study to improve the efficiency of the “Schools of Health Promotion”. It is shown, that the number of healthy children in all age and sex groups has been declining, which requires the